

Olga Věra Cieslarová

„Když zlost tančí. Basilejská Fasnacht a pražské Sametové posvícení“

Studijní obor: Autorské herectví, jeho teorie a psychosomatika

posudek vedoucí disertační práce: prof. PhDr. Jana Pilátová

Předložená disertace je zatím poslední úsek cesty, na které je Olga Věra Cieslarová už skoro půl života. Na KATaP začala chodit jako studentka religionistiky, kde roku 2005 obhájila bakalářskou práci *Tertullianova kritika her a její teologické pozadí*. V závěru píše, jak ji láká „*téma obrozující funkce výjimečnosti, jež mě vedlo k zájmu o hry. Tento cit pro výjimečnost, spojený s prostorem pro ambivalenci uvnitř sebe sama, je čímsi, co rané křesťanství vytlačilo za hranici vlastního učení.*“ Po studiu kritiky her jako zhouby duší vítá středověk, jak ho nepoznala u teologů, ale v Bachtinově pojetí karnevalovosti a lidové smíchové kultury, kdy i křesťané, jak autorka píše, „*dovedli slučovat zbožnou účast na mši s veselým parodováním oficiálního kultu na ulici. (...) Tomuto tématu bych se ráda během svého dalšího studia věnovala.*“¹ Krok k realizaci si ale neplánovala; prostě se to stalo.²

Zkušenosti ze studia teologie, religionistiky, KATaP a z organizování demonstrací (Listopadová výzva 2010) Olgu připravila a účast na Fasnacht 2011 ji hluboce zasáhla. Sehnala stipendium, v létě se v Basileji zanořila se do studia a na podzim se vynořila (bez nadechnutí) až s textem *Fasnacht. Karnevalová kultura ve švýcarské Basileji*. Práci hned obhájila, vydala, a začala „s Basilejí v zádech“ svolávat lidi k akcím, inspirovaným basilejskou tradicí (Svatořečení VK). Z jejich účastníků vznikl tým nadšenců (zčásti z naší katedry) a s nimi koncept Sametového posvícení, které zve občanské iniciativy k společné přípravě a karnevalové a satirické oslavě 17. listopadu. Už se slavilo šestkrát, poslední rok v *Katalogu 5 let Sametového posvícení* v příloze není (kvůli termínu odevzdání disertace). Na každém posvícení byla skupina fasnachtlerů, Olga nikdy nechyběla na Fasnacht, a pár let už s ní jezdí do Basileje i pražská klika s kutálkou a vlastním satirickým příspěvkem.

Tři roky to setkávání Praha-Basilej natáčela Viola Ježková (také doktorandka KATaP) a z mnoha hodin materiálu sestříhaný dokument, který měl premiéru v Basileji, je součástí práce. Dokládá sváteční magii i tvorbu, i její zázemí a nutnou práci. Výroba masek i zkoušky muzikantů jsou radostné, ale je třeba shánět podporu pro budoucí aktivity i referovat o těch minulých v příspěvcích do sborníků, ve vystoupeních na českých i

¹Olga Věra Cieslarová: *Tertullianova kritika her a její teologické pozadí*. Vedoucí bakalářské práce Dr. Radek Chlup. FFUK, Ústav filosofie a religionistiky 2005

² „Když člověk činí *kala erga*, nelze již rozlišit, do jaké míry se jedná o jeho vlastní čin a kde začíná Boží působení. V takovém činu se projevuje propojení božského a lidského, zde se plně stírá ona hranice..“ Tamtéž, s. 39

zahraničních konferencích a debatách a hledat pro podporu myšlenky i organizace a zabezpečení doma i ve světě spřízněné duše, zájemce i odborníky, a také se o ně umět postarat, když „chtějí být u toho“ a roznášet tu zprávu do světa.³

Před čtyřmi lety Olga porodila Šimona. Byl s ní na posvícení i Fasnacht už jako miminko v závěsu na hrudi. Není divu, že pro něj „*není nic samozřejmějšího, než chodit v masce v ulicích a u toho bubnovat*“. Tak intenzivní záběr, ponor do tolika typů jak tvořivosti, tak různého obstarávání, mě fascinuje: proč se Olga Cieslarová tak honí, co ji to pohání a co z toho je pro ni to hlavní? Našla jsem odpověď až v závěru nynější práce. Je to „pohádka na dobrou noc“, podobenství, jímž autorka na poslední chvíli shrnula smysl svého vytrvalého snažení s rozhledem vypravěče.

V Basileji se usadil bazilišek. Měl jedovatý dech a pohledem měnil lidi v kámen. Město se bálo. Ani největší silák s mečem ho nepřemohl, až pekařský učeň Peppi. Kolíčkem si ucpal nos a do doupěte nevlezl čelem, ale pozpátku, se zrcadlem na temeni. Bazilišek uviděl sám sebe a zkameněl. (A teď už interpretuji, co Olga nechává otevřené, vím, že píšu posudek.) Pohádky o vítězství slabšího nad silnějším nám dodávají kuráž, a tahle pohádka je pro pochopení, co si od karnevalové satiry slibují fasnachtleři i účastníci Sametového posvícení („sametová pOsvícení“), lepší než ta o boji Davida s Goliášem díky zrcadlu, které je divadlu bližší než prak, a také proto, že učeň je nám bližší než hrdina Perseus. Peppi byl s tím kolíčkem na nose směšný, ale otravným smradem se nezalknul a zrcadlo jako zbraň ho zachránilo před zkameněním. Čárům bazilišků i vládců se ubráníme jen důvtipem, to je silnější kouzlo.

Hamletovu řeč o divadle jako zrcadle mravů a Claudiův útěk z představení známe. Zde ale čteme o občanských průvodech, odrážejících satirickým zrcadlem, co obci hrozí. Jaký je tedy rozdíl mezi zábavným či vzdělávacím divadlem a plenérovou akcí občanů? Tímto tématem se Rousseau jako oponent diderotovské vize /1753/ stal prorokem antropologického divadla (reformy divadla druhé půlky XX. století). Ještě při magisterské práci Olga nadšeně jako on věřila, že veřejné slavnosti a průvody svědčí občanské soudržnosti líp než výlučná shromáždění, přihlížející předváděným iluzím. Jak je to ale teď, když se tolik různých lidí a skupin dereme k ničím neomezené svobodě vyjádření?

Integrační potenciál divadelnosti působí i jinak, než si přejeme. Divadelnost je epidemická v dobrém i zlém. Nikolaj Jevrejev si všiml roku 1912 divadelního „instinktu“ jako antropologického principu, umožňujícího formování lidské společnosti a kultury. Tezi divadelnosti života si ověřil při proslulé „rekonstrukci“ dobytí Zimního paláce,

³Např. Ronald Grimes, kanadský ritolog, v Praze se studenty religionistiky rozebíral strukturu i smysl akce, natočil video a uveřejnil obsáhlou studii v nejprestižnějším divadelním periodiku (TDR, 2017/3, s. 56-71).

kteřá roku 1920 umožnila stasícům lidí být přímo u toho a na vlastní oči vidět a sdílet, jak to bylo. Ačkoli to bylo úplně jinak, vznikla a oficiálně se jako skutečnost prosadila divadelní verze. Tak se divadelnost může podílet na vzniku nebezpečnějších iluzí, než běžná představení.

V disertaci je taková proměna (a vlastně překonávání původních autorčiných iluzí o spásnosti Fasnacht) sledovaná záměnou občanských průvodů v šiky, zápasu ve hru na válku. To úskalí pojednává doktorandka v kapitolách VIII a IX, když líčí paramilitární průvody „Tattoo“, letní období Fasnacht. „Imitace nebo transformace?“, ptá se a zvažuje rozdíly této plenérové události, která má s Fasnacht řadu podobných vnějších prvků, ale má různé motivy. Zde se disertace dostává k otázkám proměn současné kultury, které nás trápí, nebo i děsí (simulace, falšování, zastírání).

Interpretace, že Tattoo, jejíž obliba v posledních letech roste, je komerční akce, se pojí s problematikou finančních aspektů Fasnacht, jejíž obliba klesá. Ani lidé zvyklí na tržní hospodářství a s delší zkušeností občanské pospolitosti než my nejsou s to si plně uvědomit rozdíl mezi nimi, nebo dokonce dávají přednost jednoznačné a razantnější formě před kritičností Fasnacht. Jeden z fasnachtlerů si stýská, že *„chuť Basilejců bubnovat a pochodovat převažuje nad kritickým úsudkem“* (s. 99), což má vážné důsledky. Jak se to může stát? U Tertulliana je odpověď, kterou Olga formulovala už v bakalářské práci. *„Nikdy nelze oddělit záměr od skutku, u každého činu je třeba zkoumat z čeho pochází (z jaké přirozenosti). Myšlení a jednání je bytostně propojené, stejně jako bytostně propojené je tělo s duší. Jednání vypovídá o vnitřním životě.“*⁴

Na straně 100 je tabulka, shrnující rozdíly mezi vojskem, Tattoo a Fasnacht, a na straně 106 tabulka rozdílů mezi rekrutskými pochody, které se podílely na formování Fasnacht a jejím dnešním smyslem. V obou vidíme jako rozhodující faktory to, jestli jde o každodennost nebo „rituál výjimky“, o imitaci nebo transformaci, a jestli impuls k akci vzniká individuálně, zdola („moc zdola“) nebo davově, „mocí shora“ (velitel nebo majitel). *„Zeptám-li se dvaceti Basilejců, co znamená „dělat Fasnacht“, odpoví každý jinak.“* (s. 39), konstatuje autorka. Proto sleduje jak integrační sílu fasnachtového sociálního juda, kouzlo zrcadlení v satirě a maskách a kreativní transformaci zlosti při slavnosti ve vymezeném čase za daných pravidel, tak individuální chápání přesahu Fasnacht do života jednotlivých Basilejců po celý rok. Proto zkoumá kondici sebeobrané funkce tradiční Fasnacht, i kreativitu vnitřní rebelie (Wilde Fasnacht), která ji oživuje. Zásadní mi připadá postřeh, že Fasnacht v bojovné poloze nezápasí jen s vnějším nepřítelem, s baziliškou a vládci, ale díky sebeironii i s nepřítelem „uvnitř hradeb“, s našimi vlastními prohřešky a chybami.

⁴Tamtéž, s. 39

V těchto částech disertace je největší rozdíl od magisterské práce. Interpretace jsou plastičtější, intelektuálně hlubší a propojené s jádrem toho, co autorku zajímá. Domnívám se, že zde shromáždila terénní materiál k analýze aktuálních jevů, jejichž smysl teprve hledáme (takto by mohla být příspěvkem k obrozující se teatrologii), i materiál k nové interpretaci Tertullianových varování ve světě, kde už je výjimka každodenností. Teď by se měla autorka ponořit do interpretace nasbíraných zkušeností, najít vnitřní vazby témat a „nervový systém“ textu, aby mohla výpověď na určitých úrovních zobecnit. Bylo by záslužné připravit z dosud vykonané práce knihu. Nevím ale, jestli se Olga, i když píše, že se přimlouvá za pomalost, dokáže odtrhnout od lidí, od organizování a životního jednání.

Považme, kolika lidem a iniciativám v úvodu práce děkuje; přitom dobře vím, že je víc těch nejmenovaných, s nimiž jsem se díky Sametovému posvícení seznámila. Vtáhla do sdílení a tvorby hodně lidí, spojených chutí vyjádřit se k tomu, co žijeme jako občané této země, co nás otravuje a petrifikuje jako ten bazilišek, a nechceme být jen našťvaní, chceme *„zdola pomáhat měnit zlost v tvořivost, čímž se snad společnost mění k lepšímu.“* Olga přiznává, proč se Sametové posvícení vymezuje proti demonstracím. *„Možná věřím v silnější smysl šaškovské angažovanosti, která může nastavovat zrcadlo a svou neutilitárností vytvářet komplement k angažovanosti politické.“* (s.117)

Může nás tedy satira a síla divadelnosti stále ještě spojoval? *„Při četbě zpráv mě stále častěji napadá, že satira a realita se začínají postupovat“*, píše Olga, cituje příklady nehorázných dezinformací a přiznává bezmoc, vyjádřenou v SP 2015 tématem *Lod' bláznů*. Táhla ji smrtka. Jsme v roce 2018 a cítíme se den ode dne bezmocnější při vnímání spektaklů, vydávaných za normální život. Tertullianus poukazující na nemorálnost, nestydatost a oplzlost divadla by nevěřil svým očím, kdyby viděl, jaké obrátky to vzalo, když do hry vstoupila média a sítě. Nejde už jen o pohoršení, ale o to, jak rozpoznat, co je doopravdy, když se skutečné události popírají a inscenované vydávají za skutečnost.

Z posledního Sametového posvícení mi utkvělo, jak mezi davy na Národní třídě otevírá bez užití síly volný prostor žena s dítětem. V čele průvodu masek jde Olga s čtyřletým Šimonem. Když jsme se pak zanedlouho modlili, aby Šimon přestál život ohrožující operaci a pak aby se probral, zasáhl znovu – až v Praze - Peppi. Když Olga Šimonovi vyprávěla tuto pohádku, začala si s ní hrát: „Kdo se to odvážil? Byl to Vašek? Honza? Karel?“ Šimon prý najednou zvedl hlavu, začal se smát a „Peppi“ bylo první slovo které po několika týdnech řekl a začal se jako zázrakem vracet do života.

Předloženou disertaci Olgy Věry Cieslarové pokládám za skvělou už proto, že by ji tak nemohl napsat nikdo jiný; skláním se před tím, jak reprezentuje celek jejího života.

DOPORUČUJI K OBHAJOBĚ

V Praze 12.4. 2018

prof. PhDr. Jana Pilátová